

teen liittyvistä erilaisista omistusoikeuksista pääsevätkin esiin korostetusti Kujalan vertaillessa uuden ajan alun eurooppalaisten valtioita keskenään. Toinen uuden ajan alun ilmiö, jota Kujala onnistuneesti kuvaa, oli verovuokraus. Se oli valtioiden keino ratkaista verojenkantoon liittyviä logistisia haasteita ja samalla saada valtionkassaan täydennystä mahdollisimman ennakoitavasti.

1900-luvun trendejä Kujala tarkastelee ennen kaikkea Yhdysvaltojen tapahtumien valossa. Liittovaltio investoi verovaroja yhteiskuntaan, mikä näkyi innovaatioina, talouskasvuna ja tuottavuusloikkina ja julkisen talouden voimakkaana kasvuna. Varallisuuserot kaven- tuivat tulonjaon myötä. 1970-luvulla talous ajautui kriisiin, jonka seurauksena myös poliitikkojen oli mahdol- lista muuttaa verotuksen periaatteita. Kuten teoksesta selkeästi käy ilmi, viimeiset puoli vuosisataa verotuksen trendinä – niin meillä kuin muuallakin läntisissä markki- natalouksissa – on ollut julkisen talouden pienentämi- nen ja veroalennukset, jotka ovat hyödyttäneet erityi- sesti varakkaimpia.

Voudintileistä veroparatiiseihin on vauhdikas yleis- esitys verotuksen pitkän aikavälin historiasta. Kaikkien mahdollisten valtioiden verotusta teos ei käsittele, mutta kirjallisuusluettelo antaa lukijalle eväät kasva- neen tiedonnälän ravitsemiseen. Olisin silti mieluusti lukenut esimerkiksi pidemmin Saksan monipolvisesta historiasta ja valtiokehityksestä tulliliittoineen ja jälleen- yhdentymisineen juuri verotushistoriallisen näkökulman valossa. Kujala käsittelee verotusta yhteiskuntahistorial- lisesti eli taloustieteelliset mallit optimaalisista veroker- tymistä ja vero-oikeudelliset näkemyserot eivät rytmitä korostuneesti esitystä. Sen sijaan hänen aikaisemmasta tuotannostaan tutut teemat – maanluonnot, valtion resurssit ja niiden uudelleenjakoa, siirtomaavalta, 1900- luvun hyvinvointivaltion historia – antavat verotuksen historialle monipuolisen sisällön. Suomalaisen yhteis- kunnan varhaiset ja viimeaikaiset erityispiirteet nivou- tuvat palkitsevasti osaksi eurooppalaisia ja globaaleja kehityskulkuja ja asiayhteyksiä.

Petteri Norring, FT
Helsingin yliopisto

Maukas katsaus suomalaisen ruokakulttuuriin

Ritva Kylli:

Suomen ruokahistoria. Suolalihasta sushiin.

Gaudeamus 2021. 525 s. ISBN 978-952-345-135-3.

Ritva Kylli tarkastelee suomalaisen ruokakulttuurin kehitystä 1700-luvulta aina 2000-luvulle. Teos kyseen- alaistaa kansallisen ruokakulttuurin erityisyyden osoitta- malla sen muodostuneen yhtäältä paikallisista, toisaalta ylijalaisista vaikutteista, joiden omaksuminen onkin

muovannut merkittävästi suomalaisen ruoan historiaa. Samoin teos vahvistaa ruoan ja elintarvikkeiden kau- pan sekä niiden tuottaman yhteiskunnallisen aseman ikaikaisen merkityksen. Ruoka on osoittanut yhteis- kunnallista asemaa ja vaurautta suolatusta lohesta sushiin. Vauraampi väestö saattoi jo varhain kustantaa arvokkaita ja harvinaisia tuontielintarvikkeita, kuten vii- nejä, juustoja ja riisiä, jota oli jo 1700-luvulla säätyläis- ten saatavissa, kun taas maaseudun rahvaalle riisiä oli saatavilla vasta 1800-luvun jälkipuoliskolla. Toki eliitin mahdollisuudet verrattuna rahvaan useiin kokemaan ravinnon puutteeseen täydentyivät alueellisten erojen korostumisella. Vastaavasti ruoka on tarkoittanut rah- vaalle useimmiten vain ravintoa, mihin kirkolliset juh- lat, etenkin joulu, ovat kuitenkin tarjonneet merkittävän poikkeuksen. Yksi teoksen ansioita onkin suomalaisen ruokakulttuuriin kuuluvien ristiriitaisuuksien erittelemi- nen.

Kylli osoittaa onnistuneesti kansainvälisten vaikuttei- den merkityksen, mikä samalla kyseenalaistaa useissa tutkimuksissa esitetyn väitteen suomalaisen ruoka- kulttuurin kansainvälistymisestä lähinnä 1900-luvun lopulla. Kylli kiteyttää ilmiön oivallisesti: ”ruoan saanti ja säännölliset ateriat vakiintuivat ylempienkin säätyjen eli aateliston, papiston ja porvariston keskuudessa vasta 1700-luvun kuluessa, kun kaupankäyntiin perustuvat talouselämä, valtioiden vahvistuminen ja yhä eriyty- neempi työnjako alkoivat taata ruoka-aineiden saantia maailman kaikilta kulmilta.” (s. 40). On tavallaan lohdul- lista lukea, että jo 1700-luvun alussa arvostettiin ulko- maisia tuontielintarvikkeita ja väheksyttiin kotimaisia. Osaa tuontiruoka-aineista pyrittiin tietoisesti juurrutta- maan osaksi suomalaista ruokakulttuuria. Erityisen kiin- toisaksi muodostuu perunan juurruttamista seurannut varhaisempien kasvien, etenkin nauriin, syrjäyttäminen. Teoksessa korostuvat siten ruoan historian nohtuneet ilmiöt ja vaikutteet, joihin lukeutuvat esimerkiksi niin kasvisruoan lyhyt suosio 1800- ja 1900-lukujen vaih- teessa kuin myös kansainvälisen kaupan lähes säännön- mukaiset häiriöt, jotka vaikuttivat ruoan saatavuuteen aina 1900-puoliväliin asti.

Silti pohdittaessa ylijalaisia ruokakulttuuria, on kysyttävä, mitä tarkoittaa yhtenä teoksen alaotsikkona toimiva ”kansainvälistyvä keittiö”. Se käsittelee ruoan- valmistuksen kansainvälistymistä 1900-luvun loppupuolella. Silti kansainvälistyvän ruoanvalmistuskulttuurin muutoksista on teoksessa useita viittauksia esimerkiksi jo 1800-luvun alkuvuosikymmeninä, jolloin viipurilai- sen kartanon ruokia maustettiin currytahnalla (s. 429). Samalla paljastuu teoksen yksi heikkous. Käsitteellisyys jää tarkentumatta, mikä juontune suurimmaksi osaksi teoksen luonteesta. Se on kirjoitettu tietokirjaksi, jolloin siinä ei ole perinteisen tieteellisen teoksen perusteellista käsitelmäärittelyä, mistä johtunevat muutamat tekstin sisäiset ristiriitaisuudet. Silti suurelle yleisölle tarkoitet-

tuna tietokirjana se tarjoaa oivaltavan ja monipuolisen lukukokemuksen.

Teos on kirjoitettu maukkaasti, vaikkakin jotkut osiot, kuten suolan hinnan laskun ja sitä seuranneen tuonnin ja käytön kasvu 1700-luvulla, olisi voinut yhdistää helpommin sulavaksi alaluvuksi. Suola oli aikansa yleisyystuote, jota käytettiin lähinnä arvokkaimpien elintarvikkeiden, kuten lohen säilömiseen. Teksti sisältää myös joitain vaikeasti pureskeltavia ilmaisuja, kuten ”kaupan keinoin” ja ”kuivatussa muodossa”, jotka huolellisempi toimittaminen olisi voinut poistaa. Samaten maukkaat anekdootit jäävät harmittavan usein vain irrallisiksi heitoiksi. Sen sijaan teoksen ruokasanahakemisto on oivallinen, mikä parantaa sen käytettävyyttä. Samoin kirjan tietolaatikat, kuten ”Leipä ja valta” ja ”Jouluruoka perinteiden kantajana” pureutuvat kukin yksityiskohtaisesti aiheisiinsa maustaen leipätekstiä. Ne ovat tosin liian pitkiä, mikä tekee niistä raskaita. Etenkin tietolaatikon ”Munkkipannusta mikroaaltouuniin” olisi voinut jakaa vähintään kahdeksi erilliseksi tietoisuusi – ruoan valmistusastioihin ja ruokailuvälineisiin. Jälkimmäisen olisi voinut jopa sisällyttää eri vuosisatoja käsitteleviin peruslukuihin. Ylipäänsä tietolaatikoiden soisi olevan enintään aukeaman laajuisia kerralla hahmotettavia kokonaisuuksia. Kustannustoimittajan olisi suonut valitsevan selkeämpiä ja lyhyempiä aiheita.

Teos tarkastelee suhteellisen pitkää ajanjaksoa aina 1700-luvulta nykypäivään, vaikka se keskittyykin 1800- ja 1900-lukuihin. 1700-luvun käsittely jää harmillisen ohueksi, ja johdanto sekä ”Menneisyys lautasella” -otsikolla oleva loppuluku ovat myös turhan kevyet jättäen sekä pääväittämät että keskeiset käsitteet vähälle huomiolle. Kenties juuri pitkän tarkastelevan ajan takia teoksen osien välillä on epäsuhta. 1900-luvun osa on selkeästi teoksen toimivin; siinä yhdistyvät parhaiten ajallinen ja temaattinen rakenne, kun taas edeltävien vuosisatojen luvut hyötyivät selkeästä tematisesta jaottelusta. Lisäksi toisen maailmansodan ruokahistoriallinen katsaus on turhauttavan pitkä. Kuten Kylli kirjoittaa, toista maailmansotaa sen ruokahistoria mukaan luettuna on tutkittu jo paljon, joten teoksessa olisi voinut pohtia enemmän sodan vaikutusta suomalaiseseen ruokakulttuuriin. Miten esimerkiksi elintarvikesäännöstely paljasti edellisten vuosikymmenten kulutustottumusten muutoksia ja miten sotavuodet vaikuttivat suomalaisten suhtautumiseen joihinkin elintarvikkeisiin, kuten kuivattuun kalaan? Toisaalta Lapin evakoiden kokemukset erilaisesta ruokakulttuurista keskisessä Suomessa on ansiokas osio, mikä monipuolistaa lähinnä Karjalan evakoihin keskittyntä keskustelua. Ylipäänsä pohjoisen Suomen huomioiminen eri vuosisatoina nostaa teoksen merkittävyyttä.

Teos rakentuu monipuolisille aikalaislähteille, joita Kylli käyttää taiten yhdistettyinä laajaan aikalais- ja tutkimuskirjallisuuteen. Selkeä ansio on ruokakulttuurisen

kirjallisuuden ongelmien osoittaminen sekä rahvaan ruokakulttuuria käsittelevän aineiston juhlapainotteisuuden, ja siten sen erityisyyden, tunnistaminen. Aina 1800-luvun loppupuolelle aineistot kertovat pääosin eliitin ruokakulttuurisista, kun taas rahvaan ravinto avautuu vain joistain aineistoista, mikä korostaa lähteiden keskinäistä ristiriitaa. Muutamissa kohdissa on teoksen rakenteesta johtuvia ristiriitoja, joiden käsitteleminen olisi avartanut huomioita enemmän. Yhtenä esimerkkinä voi mainita parmesaanin, johon Kylli viittaa yhtenä tutkimuksensa käynnistävästä huomioista. Se mainitaan tuontielintarvikkeiden kieltolistalla vuonna 1756. Se, että Daniel Juslenius mainitsi kyseisen tuontijuuston jo vuonna 1700 julkaistussa kirjoituksessaan, jättää kuitenkin avoimeksi kysymyksen, miten paljon Suomen alueelle aina pohjoiseen asti tuotiin juustoja. Samaten maininta Turun piispan Tukholmasta hankimasta savustetusta lohesta jättää huomiotta saman Daniel Jusleniuksen tekstin, jossa tämä kehuu Turun savustettuja kaloja. Lähdekriittisyys huomioiden voi silti kysyä, oliko piispan apajilla huono vuosi vaiko oliko kyse suomalaisen elintarviketuotannon helmasynnistä eli jalostusongelmasta. Samoin viittaaminen joihinkin aikalais teksteihin pohtimatta näiden aikalaisvaikutusta jättää tekstien merkityksen tulkinnan yksin lukijan arvauksen tai tietämyksen varaan. Miten esimerkiksi vuonna 1782 julkaistua tutkimusta islanninjäkälän ja rakkolevän käyttämisestä hätälevän aineksina hyödynnettiin?

Kylli käsittelee elintarviketuotannon ongelmia samoin kuin muun yhteiskunnallisen kehityksen haitallisia vaikutuksia ruoan tuotantoon. ”Atomiajan ruoka” toimii kekseliäänä väliotsikkona siihen, mikä vaikutus Tsernobylin onnettomuudella oli suomalaiselle elintarviketuotannolle samoin kuin luonnontuotteiden, kuten marjojen ja sienien käytölle ruokana. Sen sijaan pohdinta suomalaisten kytkemisestä niin sokeri- ja banaanintuotannon rakenteellisiin ongelmiin, kuten kolonialismiin, monokulttuuriviljelyn syntyyn sekä moninaisiin ympäristöongelmiin heijastaa enemmän oman aikamme arvokeskustelua kuin aikalaisnäkökulmaa, mitä olisi voinut pohtia perusteellisemmin. Lähes huomiotta sitä vastoin jäävät 1900-luvun loppupuolen lihan tehotuotannon sekä eettiset että ympäristöongelmat, joista ei edes tehokasvatettujen broilerien kohdalla paljoa pohdita. Ruokahistoriaa ruotivassa perusteoksessa soisi keskustelemaan laajemmin etenkin nykyiseen tehotuotantoon liittyvistä ongelmista.

Nämä muutamat kriittiset huomiot eivät kuitenkaan heikennä herkullisen kokonaisuuden arvoa. Teos onnistuu sekä tarjoilemaan lukijalleen perustietouden alati muuttuvasta ”suomalaisesta” ruokakulttuurista että esittelemään ruoan historian tutkimukseen sopivia lähdeaineistoja. Kylli esittelee useita erilaisia lähdekokonaisuuksia, mikä nostaa teoksen arvoa ruokahistorian

tutkimuksesta kiinnostuneille. Siten se sopii oivallisesti perusoppikirjaksi ruokakulttuurin kehityksestä samalla, kun se kannustaa uusiin tutkimuksiin.

Matti O. Hannikainen, FT
Helsingin yliopisto

Filosofian historian uudelleen-arviointia feministisestä näkökulmasta

Martina Reuter (toim.):

Miesvaltaa murtamassa. Varhaisten feministien filosofisia kirjoituksia. Gaudeamus 2021. 470 s.
ISBN 978-952-345-116-2.

Filosofian historian miesvaltaista tarinaa on viime aikoina alettu kirjoittaa uudelleen. Naisfilosofien historiallista ja filosofista merkitystä on arvioitu viime vuosina erilaisissa projekteissa, konferensseissa sekä akateemisissa ja populaareissa kirjoissa. Martina Reuterin toimittama *Miesvaltaa murtamassa: Varhaisten feministien filosofisia kirjoituksia* osallistuu tähän kasvavaan trendiin, mikä ei kuitenkaan vähennä teoksen arvoa tai vaikuttavuutta. Päinvastoin, suomennoskokoelma on merkittävä kontribuutio suomalaisella tiedekentällä. Se tuo kattavan kokoelman varhaisen feminismin avaintekstejä suomenkielisen lukijakunnan helposti saavutettavaksi. Kirjasta hyötynevät monen alan opiskelijat ja tutkijat – filosofia, sukupuolentutkimus ja historia tulevat ensimmäisenä mieleen. Kiehtova ja monella tapaa ajankohmainen kirja löytää varmasti lukijoita myös yliopistojen ulkopuolelta.

On virkistävää, että kokoelman tekstit on valittu temaattisesti. Käännöskokoelman keskiössä ei ensisijaisesti ole naisten historia, vaan feministisen ajattelun historia. Siten valikoimaan on päätynyt kaksi tekstiä myös mieskirjoittajilta. Feminismia ei kirjassa käsitellä toimijoiden omana kategoriana vaan analyttisenä kategoriana, millä vältetään anakronismin ongelma. Olennaista ei ole, identifioituisivatko Cornelius Agrippa tai Catharine Macaulay feministeiksi, vaan se millä perusteilla heidän ajatteluun voi jälkikäteen kutsua feministiseksi. Reuterin käyttämän määritelmän mukaan feministisen ajattelun tulee täyttää kolme edellytystä: se kritisoi naisvihamielisyyttä ja miesten ylivaltaa, näkee naisten sosiaalisen ja kulttuurisen tilanteen kontingenttina tosiasiana, jota voidaan muuttaa (eikä luonnollisena tosiasiana) ja että se sisältää käsityksen naisista yhtenäisenä intressiryhmänä.

Miesvaltaa murtamassa sisältää kattavan kokoelman feministisen ajattelun avaintekstejä renessanssialjalta 1800-luvulle. Kirja on jaettu kolmeen osaan, joista jokainen vuorostaan sisältää kolme käännöstekstiä.

Ensimmäisen osan kirjoitukset ovat osa renessanssialjan niin kutsuttua *querelle des femmes* -kiistaa. Tässä keskustelussa naisten puolustajien argumentaatiostrategiat keskittyivät lähinnä naisten ylevyyden ja moraalisen paremmuuden osoittamiseen. Tunnetuin näistä teoksista on Christine de Pizanin *Kirja naisten kaupungista*, josta on suomennettu hyvin valittuja otteita. Toisessa osassa siirrytään 1600-luvulle ja tekstien teemana ovat naisten kyky rationaalisuuteen ja oppineisuuteen. Erytisesti Poulain de la Barren Descartesin filosofiasta ammentava argumentaatio mielen tai sielun sukupuollettomuudesta on kiinnostavaa, sillä se merkitsee selkeimmin siirtymää renessanssihumanismista uuden ajan filosofiaan. Kolmannen osan kirjoitukset tarkastelevat naisten asemaa lähinnä poliittisesta ja kansalaisyhteisöiden näkökulmasta. Näihin liittyvät oleellisesti myös kasvatusfilosofiset kysymykset, joita käsitellään Catharine Macaulayn käännetyissä kirjoissa. Olympe de Gougesin *Naisten oikeudet* ja Harriet Taylor Millin *Naisten äänioikeus* ovat klassikkotekstejä feministisen filosofian ja naisasialiikkeen historiassa, joten on hyvä, että ne ovat nyt helposti lukijoiden saatavilla.

Tekstien valinnan reunaehdot on hyvin perusteltu. Feminismin tarkka määritelmä on hyödyllinen, sillä se erottaa feministiset argumentit sellaisista naisten puolesta esitetyistä argumenteista, joita ei ole mielekästä kutsua feministisiksi. Esimerkiksi Platonia ei voida pitää feministisenä ajattelijana, vaikka filosofi periaatteessa kannatti sukupuolten välistä tasa-arvoa. Valintaprosessista ja muista valintakriteereistä olisi kuitenkin ollut kiinnostavaa tietää enemmän. Oliko kirjaan valituille kirjoituksille muita vaihtoehtoja? Keitä jätettiin ulkopuolelle? Näin lukija olisi myös saanut paremman kuvan varhaisen feministisen filosofian laajuudesta. Itselleni tulee mieleen esimerkiksi Amalia Holst saksalaiselta kielialueelta, jonka naisten oikeuksia ja kasvatusfilosofiaa käsittelevät kirjoitukset olisivat ehkä sopineet kirjan kolmanteen osaan. Reuter mainitsee johdannossaan lyhyesti 1800-luvun ehkä tunnetuimmat feministit, Mary Wollstonecraftin ja John Stuart Millin (Harriet Taylor Millin puolison), mutta ei pidemmin perustelee, miksei heidän teoksiaan ole liitetty käännöskokoelmaan.

Tuomas Parsio, Erika Ruonakoski ja Laura Lahdensuu ovat suomentaneet kokoelman tekstit ranskasta, latinasta, italiasta ja englannista ammattitaitoisesti. Tekstit ovat sujuvaa luettavaa. Kuhunkin suomennokseen liittyy myös lyhyt johdanto. Ne taustoittavat tekstien aatehistoriallista ja filosofista kontekstia, sekä esittelevät filosofien elämän pääkohdat. Yleistajuisten esittelytekstien tarkoituksena on lähinnä antaa lukijoille mahdollisimman hyvät edellytykset ymmärtää tekstit itsenäisesti. Tässä Reuter on onnistunut erinomaisesti. Argumentoinnin varsinainen arviointi jätetään lukijalle.

Miesvaltaa murtamassa on ilahduttava esimerkki filosofianhistoriallisesta teoksesta, jossa miesvaltaisia